

Karel Dolenc:

Črtice.

1. Bridkost.

Grem mimo gostilnice. Mrači se. A na vrtu še ne gore luči. Lahek pomladanski veter veje skozi mrak. Kakor bi se lahko miselno, za kratek čas, poigraval z njim, stresa s kostanjev dehteče cvetje. Kakor beli metulji se zibljejo nežni lističi po zraku. Sipljejo se na mize in na zemljo, kakor se osipavajo cvetovi nedolžnih sanj ob močnem vinu, ob strastni godbi v poznih nočeh, s soparom in poželjenjem nasičenih.

Iz vrta zazveni v tihi, sanjavi mrak glasen, nelep smeh.

Ozrem se. Mlada gospodična in dva mlada gospoda sede ob okrogli mizi. Gospodiča se sklanjata k deklici, govorita ji poltiho. Gospodična se smeji njunim besedam glasno, s sunkovitim, razbrzdanim smehom.

Bridkost mi zaveje v dušo. Zakaj za moj posluš in za moje misli je tak smeh najžalostnejši. Vsa duša se mi užalosti ob njem. Jasno čuti iz njega, kako se osipava najlepše, najnežnejše cvetje mladosti, kako padajo v blato dehteče rože nedolžnosti in mladostne neskrbnosti.

Glej, nenadoma udari gospodična enega kavalirjev po ustih. Nalahko, ljubeče, igraje ga udari.

Z bolestjo čutim: Dekle misli, da se igra z gospodičema. A v resnici se igrata ona z njo, z njenimi mislimi, z njenim hrepenenjem, z njenim telesom, ki ga omadežujeta s pohotnimi pogledi, z njeno dušo, ki jo s pritajenim, umazanim pripovedovanjem in laskanjem vlečeta v blato, z vso njeno prihodnostjo, z vsem njenim življenjem. Zakaj vedno se igra v življenju moški z žensko. Izgubi pa vedno ženska. Izmed največjih bridkosti življenja je ta bridkost.

*

Zamišljen, žalosten nadaljujem svojo pot. Kar mi nenadoma stopi pred dušo iz mraka pred menoj in iz mraka davnih dni boleden prizor.

Bil sem tedaj dijak v Celju. Nekega dne zavijem v stransko ulico za starim mračnim sodnijskim poslopjem. Komaj krenem za vogel, zagledam sredi ulice gručo ljudi. Nevoljno govorjenje, pol-

glasni, kratki smehi, kakor bi smejalci ne vedeli, ali se naj smejejo ali ne, ali kakor bi se sramovali tega smeha, se glase iz množice.

Pristopim. Na cestnem kamenju zagledam žensko srednjih let. Napol leži, napol sedi, ali se vsaj trudi, da bi sedla. Zdaj zdaj se poskuša dvigniti. Razprostre roke, vele in suhe kakor žveplenke. Z drobnimi koščenimi prsti grabi po zraku kakor utaplajoči se plavalec. A nikjer rešilne vrvi! Niti slabotne bilke nikjer, da bi se je oklenila in se rešila iz groze, ki se pogreza v njo. Spet se zvrne po tleh. Zvija se, da se nehote domislim kače, ki je stopila na njo močna noga. Na nesrečni ženi pa stoji še strašnejši zmagovalec, demon alkohol v najostudnejši obliki.

Motne, plašne oči begajo nesrečnici obupano, skoro proseče po gledalcih. Zdi se, da pač vidi ljudi ob sebi, a ne pozna nikogar. Morda jo navdaja to s še večjo grozo, z grozo posebne boli, neizrekljivega trpljenja. Ustnice se ji naglo gibljejo, trepetajo ji v bolnem drhtenju. Nerazločni glasovi se trgajo iz ust, poltihi, čudno tožeči. A jasne besede ne more izgovoriti ob vsem trudu. Belkaste pene ji silijo čez tenke, modre ustnice. Po suhem, zarjavelem, izredno pravilnem in navzlic strastem še nekako nežnem licu ji stoje potne kapljice, vse čelo jih je polno, kakor bi bilo obsuto z biseri.

Vsakikrat, ko zakrili nesrečnica po zraku in vrže z vso silo gornje telo nakvišku, da bi vstala, a se s poltihim boleznim ječanjem zruši nazaj na kamenje, se del gledalcev, posebno mladina, zaničljivo nasmeji. Drugi se s studom okrenejo, odhajajo. Močan mož, rdeč in zabuhel v obraz, se glasno jezi: „Ali ni nikjer policaja? To je vendar gnusoba!“

Sirovi, pretrgani smeh, stud na obrazih, ta opazka pravičnega, gotovo zelo vzdržnega moža — vse to mi polni srce z bridkostjo. A najbridkeje me zadene, ko tik mene postaren gospod izpregovori poltiho:

„Kakšna krasotica je bila nekdam!“

Morda pojdeš ti, mlada deklica, ki se smejiš nocoj pod dehtečimi kostanji v cvetoči pomladi svojega življenja s tako vročim, strastnim smehom, isto pot . . .

Polno bridkosti mi je srce, polno žalosti po mladem življenju, po prezgodaj osulem, v blato pogaženem cvetju.

Karel Dolenc:

Črtice.

2. Ob oknu.

Čudno! Kadarkoli pokopavam mlado bitje, „cvetko, zlomljeno v najlepšem cvetu“, vsakikrat mi oživi pred duhom priprost prizor izza mladih dni.

Bil sem dijak nižje gimnazije v Ptujju. Stanoval sem pod onimi dolgimi kritimi stopnicami, ki vodijo kakor lesen tunel iz mesta gor k visokemu, mogočnemu podzidju, ki sloni na njem grad, star, mračen v svoji starosti in osamelosti, sanjajoč na hribu mirno in mrtvo kakor zaklet kraljevič.

Tedanji oskrbnik je bil Slovenec, star, častitljiv gospod. Vsak dan sem ga videl po obedu iti mimo nas. V „Čitalnico“ je šel. Stopal je počasi, previdno po poševni ulici, tlakovani z okroglim kamenjem, že povsem oglajenim od mnogih čevljev.

Zanimalo me je na starem gospodu posebno, da je še nosil visoki „Vatermörder“. Pol suhih, a zdravo-rdečih in vedno skrbno obritih lic se mu je skrivalo med onimi dolgimi belimi uhliji.

Kakor varuhi tistih krasnih kraljičin v pravljičah se mi je zdel stari oskrbnik. Ves grad, ta ogromni, stoletni velikan, poln nam neznanih zakladov, poln nešteti skrivnosti, je v njegovi oblasti. Vzame ključ, velike kakor otroška roka, pa gre od sobe do sobe, od ogromnih soban do soban, dol v temne, vlažne ječe gre in jih pregleda vse z njihovimi stoletnimi bajnimi krasotami, z neštetimi njihovimi skrivnostmi, sanjajočimi v vseh kotih, skritih v polmračnih hodnikih, prežečih v vlažnih, plesnivih ječah, kjer noga na vsak korak zadene ob človeško okostje ...

Kdo mu ne bi zavidal?

Bil je že leta vdovec. Živel mu je le sin-edinec. V veliki slovenski trgovini spodaj na Velikem trgu je bil v službi.

Nenadoma pa mu je ta edinec zbolel. Lotila se ga je nagla jetika.

S sočutjem sem ogledoval v tem času oskrbnika. Obraz se mu je zdaj pogrezal še globlje med one bele, trde peruti. Še počasneje je stopal zdaj dol po grapavi ulici. Zdelo se mi je, da se mu roka s palico močno trese. Negotovo je postavljaj palico na kamenje, kakor da bi oči ne razločevale jasne poti, in bi jo s palico iskal.

V dveh mesecih je jetika razjedla sinu pljuča, mu izpila mlado življenje. Neko jutro smo zvedeli, da je ponoči ugasnil.

S čudnim, svečanim in skoro tesnim čustvom sem vstopil v prizemsko grajsko sobo, kjer je ležal mrlič. Ogromen obok se je povezal nizko nad oder. Oko je kar videlo in čutilo, kako težo da nosi nad seboj, kako da vzdihuje pod tem velikanskim bremenom. Zdelo se mi je, da grozni obok, debel pač metre, kar duši pod seboj tiho spavajočega mladeniča, v poltemi rumeno goreče sveče, ves ta gozd cvetja in vencev na odru in ob odru . . .

Po pogrebu sta me gnala nemirna radovednost in tiho sočutje gor pod grad, kjer se izvije pot iz tunela in se nad vinogradi tesno oprijemlje ogromnega obzidja; dol proti mestu je zagrajena.

Ozrl sem se v višino. Naglo sem snel klobuk v pozdrav. Menda še nikoli nisem pozdravil starega gospoda s takim spoštovanjem kakor tisti večer.

Stal je ob oknu v žalni obleki s snežnobelim robcem v roki. Strmel je čez mestne strehe, ležeče globoko spodaj, tja prek na Ptujsko polje, ravno kakor z ravnilom potegnjena črta. V daljavi je ravno zahajalo solnce. Njegovi žarki so se vpirali v grajska okna, da so blestela, kakor bi gorela z belkastim, drhtečim plamenom.

Moral je zaslišati moje korake, zakaj v hipu se je sklonil nekoliko iz okna. Z roko mi je zamahnil v odzdrav.

In kakor bi ga zdravo mlado življenje, ki ga je zrl pod seboj, še jasneje spomnilo bridke izgube, si je zakril lice z obema rokama.

Jaz pa, trinajstleten, neroden fant, sem stal spodaj kakor vkopan v zemljo in sem strmel gor v plakajočega očeta. Bilo mi je, da kar vidim, kako mu med prsti vro solze in padajo dol na mračno, brezčutno zidovje. A glej, zidovi molče; molči smrt, ki mu je zlomila cvetko v najlepšem cvetu, edino, z vsem srcem ljubljeno; molči nad gradom in nad svetom v večnost, ki je vzela mlado dušo v svoj dom — meni pa je drhtelo srce, oči so se mi ovlažile . . .

Kadarkoli polagam v grob bitje, strto v najlepšem cvetu, zazrem v duhu jokajočega starčka ob grajskem oknu . . .

* * *

Nedelja. Popoldne smo pokopali v sosedni župniji mladega medicenca. V cvetu življenja, v edenindvajsetem letu ga je pokosila smrt. Tudi ena onih „cvetk, zlomljenih v najlepšem cvetu“.

Slonim ob oknu. Popoldne je nalahko deževalo. Proti večeru se je zjasnilo, zdaj je čudežna noč, noč kakor v jutrovskih bajkah.

Poslušni! Čuj, kako iz zemlje kipi hrepenenje. Kakor vroča molitev se dviga v višave. Nebo, neskončno visoko, krasno, kakor napravljeno za najlepši praznik, kakor ženin za poroko, strmi navzdol s tisočerimi blestečimi očmi. Iz vsakega očesa drhti hrepenenje, vsakemu se kar vidi, da se ne more nagledati krasote neveste, čakajoče in drhteče v neskončni daljavi. Tiha govorica se ziblje skozi sanjajočo večnost, skrivnostna, kakor drhtenje strune, ki se ji pravkar bliža umetnikova roka, sladka, kakor sen nevestin, lepa, kakor spev korov kerubinskih, hrepeneča, kakor oči osemnajstletnih deklic . . .

Srce drhti ob teh čudovitih, zemljanu nerazumljivih zvokih, ki jih bolj sluti duša, nego sliši in čuti uho.

„Kako čudovita noč, polna nedoumljivega, neizrazljivega blaženstva! A v hiši staršev mladega mrliča — kako temna, moreča žalost mora vladati tam nocoj!“

Skozi srce mi zadrhti težko in bolešno.

Čuj, kratek klic pade nenadoma v nočno svetišče, v posvečeno tišino. Tožeč, preteč, strahoten vzkrik. Klic kraljice noči, roparice, znanilke smrti, sove. Kliče li nezvestega druga? Ali joka tako strahotno po ugrabljenih mladičih? Morda je planila na plen in ga neusmiljeno mesari s kremplji ali kljunom? Zraven pa poje pesem divjega zmagoslavja krvoločna kraljica noči, velika roparica. Ali znani smrt? Komu, komu?

Spet mir, tišina, da slišim lastno, tiho misel . . .

Čuj, pod oknom se je odtrgala z lista kapljica. Komaj slišno je jeknila, ko je padla na klop pod drevesom. Gotovo se je vsa razbila in razpršila.

„Koliko jih še zdrkne z listov tekom noči! Pađejo na trdo klop in se razbijejo, razprše v nič Štrknejo na zemljo, zemlja jih popije. Zadnje skoprne, ko zasije solnce. Ne morejo mu gledati v blesteče obličje. Od groze ginejo, izginejo.

Tako padamo mi z drevesa življenja, drug za drugim. Eni zgodaj, komaj da se je življenje pričelo, drugi v najlepšem cvetu, tretji v krepki moči, četrti po dolgem življenju. A padamo neprestano. Zadnji skoprne, ko zažari na sodni dan na nebu Solnce sveta, Gospod v svoji časti in slavi.

